

จิตสำนึกเชิงนิเวศใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล”
Ecology Consciousness in
“The Classical Legends of Mountains and Seas”

Received: January 7, 2019

Revised: March 28, 2020

Accepted: April 20, 2020

ไพรินทร์ ศรีสินทร์¹

Pairin Srisinthon

Abstract

The Classical Legends of Mountains and Seas” recorded information of important mountains and rivers in China, a lot of mythological stories and tales about strange persons and animals. The first part of this book was probably written during the Qin Dynasty. The last two parts were compiled during the first half of the Han Dynasty. The scholars of the Han Dynasty have researched and concluded that the content in the “The Classical Legends of Mountains and Seas” meets much of the reality, especially the locations of many mountains and rivers specified in the book are reliable. Later, the scholars in the Ming Dynasty to the Qing Dynasty gave the opinion that “The Classical Legends of Mountains and Seas” is a novel. There is no truth. When the Chinese academic circle was influenced by the theories of western humanities and social sciences, this makes the interpretations of this literary works more various.

This article aimed to study the relationship between man and his physical environment reflected in “The Classical Legends of Mountains and Seas” by using the ecocriticism and Chinese philosophy approach. This is obviously an interdisciplinary study, using a combination of natural science

¹อาจารย์ หลักสูตรภาษาจีน สำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ประเทศไทย
Chinese Department’s Lecturer of School of Liberal Arts, Walailak University, Thailand

Corresponding Author: E-mail: pairinxu@gmail.com

and humanistic disciplines to explain and interpret the literary texts. It was found that the harmony between man and nature concept was reflected in “The Classical Legends of Mountains and Seas”. This harmony concept has profound influences on Chinese culture and Chinese philosophy in later periods.

Keywords: ecology consciousness, harmony, “The Classical Legends of Mountains and Seas”

บทคัดย่อ

“คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นหนังสือที่บันทึกข้อมูลเกี่ยวกับสภาพภูเขาและแม่น้ำสายสำคัญของจีน ตลอดจนเทพนิยายและเรื่องราวเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์พิสดารจำนวนมาก ส่วนแรกของหนังสือเล่มนี้คาดว่าแต่งขึ้นในราวสมัยราชวงศ์ฉิน และสองส่วนหลังแต่งขึ้นในยุคต้นราชวงศ์ฮั่น นักวิชาการในสมัยราชวงศ์ฮั่นได้ค้นคว้าวิจัยและสรุปว่าเนื้อหาในหนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ตรงตามความเป็นจริงหลายประการ โดยเฉพาะตำแหน่งที่ตั้งของภูเขาและแม่น้ำหลายแห่งที่ระบุไว้ในหนังสือเล่มนี้มีอยู่จริง และมีข้อมูลน่าเชื่อถือ ต่อมานักวิชาการในสมัยราชวงศ์หมิงถึงราชวงศ์ชิง ให้ความเห็นว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นวรรณกรรมที่แต่งขึ้นเหมือนนิยายเล่มหนึ่ง ไม่มีความจริงแต่อย่างใด เมื่อวงการวิชาการจีนได้รับอิทธิพลจากทฤษฎีมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของตะวันตก ทำให้การตีความวรรณกรรมจีนเล่มนี้หลากหลายยิ่งขึ้น

บทความนี้จึงได้มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่สะท้อนออกมาใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” โดยใช้แนวคิดวรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศและหลักปรัชญาจีน ซึ่งถือว่าเป็นงานศึกษาแนวสหวิทยาการ กล่าวคือนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์มาอธิบายและตีความตัวบทวรรณกรรม และพบว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ได้สะท้อนแนวคิดเรื่องความกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ซึ่งแนวคิดดังกล่าวยังมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมจีนและปรัชญาจีนในยุคต่อมา

คำสำคัญ: จิตสำนึกเชิงนิเวศ ความสมานฉันท์ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล”

บทนำ

“คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” 《山海经》 หรือ “ซานไห่จิง” เป็นวรรณกรรมจีนโบราณเล่มแรก ๆ ที่สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกเชิงนิเวศของชาวจีนในสมัยบุพกาล นักวิชาการจีนหลายคนเห็นว่าวรรณกรรมเล่มนี้เป็น “ของแปลก” เนื่องจากเนื้อหาต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ส่วนใหญ่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของมนุษย์ ผสมผสานกับจินตนาการในลักษณะ “กึ่งจริง กึ่งฝัน” แต่เมื่อพิจารณากันอย่างถ่องแท้แล้ว จะพบว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” มีแง่มุมให้น่าศึกษาวิจัยจำนวนมาก และนักวิชาการจีนได้สนใจค้นคว้าวิจัยเพื่อตีความเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้จนกลายเป็นศาสตร์หนึ่งในวงวิชาการจีน นักวิชาการจีนเชื่อว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” หรือ “ซานไห่จิง” ² 《山海经》 เป็นบันทึกเรื่องราวทางภูมิศาสตร์เรื่องแรกของจีน หนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” แบ่งเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนของ “คัมภีร์ภูเขา” 《山经》 “คัมภีร์ทะเล” 《海经》 และ “คัมภีร์ไกลโพ้น” 《大荒经》 “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” จึงเป็นหนังสือที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการศึกษาและทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องจักรวาล ธรรมชาติและพัฒนาการของสังคมจีน

หนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” แบ่งเป็นสามส่วน คือ ส่วนของ “คัมภีร์ภูเขา” 《山经》 “คัมภีร์ทะเล” 《海经》 และ “คัมภีร์ไกลโพ้น” 《大荒经》 ในส่วนแรกของหนังสือคือ “คัมภีร์ภูเขา” นั้นส่วนใหญ่บันทึกลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นภูเขา พรรณไม้ และสัตว์ ตลอดจนเทพดาประจำเขาและพิธีกราบไหว้บูชาเทพดา ขณะที่ “คัมภีร์ทะเล” ในส่วนหลังบรรยายลักษณะประเทศอื่นโดยรอบ สัตว์และพืชที่พบในบริเวณนั้น และ “คัมภีร์ไกลโพ้น” ส่วนมากบรรยายพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ดำเนินปรัมปราและเทพนิยายที่เกี่ยวข้องกับเทพดาและวีรบุรุษ บทความนี้มุ่งจะศึกษาวิจัยความหมายแฝงที่ผู้เขียนนำเสนอผ่านลักษณะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อสังเกตวาทกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติของชาวจีนสมัยบุพกาลอันมีผลสืบเนื่องมาจนถึงหลักคิดตลอดจนปรัชญาจีนที่เน้นความเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ดังเช่น ลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื๊อ เป็นต้น หลักคิดเชิงนิเวศของจีนที่ปรากฏในวรรณกรรมเล่มนี้ยังสอดคล้องกับกระบวนทัศน์แบบองค์รวมที่มองธรรมชาติและมนุษย์ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น มีความเชื่อมโยงกันอย่างผสมผสานกลมกลืน อันเป็นหลักคิดเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติของชาวจีนสมัยโบราณด้วย

²การทับศัพท์ภาษาจีนในบทความนี้ใช้หลักเกณฑ์การทับศัพท์ภาษาจีนและภาษาฮินดี ของราชบัณฑิตยสถานตามประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 22 ธันวาคม 2549

การมุ่งประเด็นความสนใจไปที่จิตสำนึกเชิงนิเวศของชาวจีนสมัยบุพกาลผ่านการนำเสนอภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เพื่อทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สะท้อนผ่านวรรณกรรมชิ้นนี้ อาจถือได้ว่าเป็นการศึกษาแนวสหวิทยาการ เพราะได้มีการนำเอาแนวคิดเชิงนิเวศวิทยามาสผสมผสานกับแนวคิดหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเชิงวัฒนธรรม แนวคิดเชิงสุนทรียศาสตร์ หรือแม้กระทั่งแนวคิดทางการเมือง กล่าวคือนำความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และด้านมนุษยศาสตร์มาอธิบายและตีความตัวบทวรรณกรรม

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ

คำว่า “วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ” ได้รับการกล่าวถึงเป็นครั้งแรกโดย William Rueckert ในปี 1978 ในบทความเรื่อง “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism” หลังจากนั้นอีก 20 ปี เขายังขับเคลื่อนการวิจารณ์แนวนั้นในแวดวงวรรณคดีศึกษาและวรรณกรรมวิจารณ์ เพราะเขาคิดว่า “วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ” ควรเป็นการทดลองที่ประยุกต์นิเวศวิทยาเข้ากับ แนวคิดเชิงนิเวศในงานวรรณกรรม เพราะนิเวศวิทยามีความเกี่ยวข้องกับปัจจุบันและอนาคตของโลกมากที่สุด อีกทั้งแผ่เงาของการเมืองไว้ด้วยการก่อกำเนิดการผลักดัน “วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ” ของ William Rueckert คือ เรียกร้องให้อาจารย์และนักวิจารณ์วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศทุ่มเทตนเองกับการค้นพบ ผักฝันและพัฒนาทัศนคติเกี่ยวกับสุนทรียะในงานเขียนสร้างสรรค์เชิงนิเวศ (William Rueckert, 1978; as cited in Newman, 2002) อย่างไรก็ตาม ขณะนั้น “วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ” ก็ยังไม่ได้รับความสนใจ จนกระทั่งปี 1989 Cheryl Glotfelty ซึ่งกำลังศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ณ มหาวิทยาลัยคอร์เนล ได้นำคำนี้มาพูดถึงอีกครั้งในงานประชุมสมาคมวรรณคดีตะวันตกในปี 1989 โดยกล่าวว่าเป็นการวิจารณ์งานเขียนเกี่ยวกับธรรมชาติ (Branch, 1994) และยังอธิบายความหมายและขอบข่ายวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่า “เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ โดยยึดโลกเป็นศูนย์กลางที่จะนำไปสู่การศึกษาวรรณกรรม ส่วนใหญ่คำว่า “โลก” ตามทฤษฎีวรรณกรรมมักหมายถึงสังคม แวดวงทางสังคม แต่คำนี้ในวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศมีความหมายเฉพาะที่เป็นโลกตามระบบนิเวศเท่านั้น และมีความเกี่ยวข้องกับระบบโลกพลังงาน วัตถุดิบและปฏิสัมพันธ์ทางความคิด ต่อด้านแนวคิดมนุษย์คือศูนย์กลางที่ให้

ความสำคัญกับมนุษย์เหนือธรรมชาติ” (Sangkanpanthanonth, 2013, p. 45) นับจากนั้น เป็นต้นมา การวิจารณ์วรรณคดีเชิงนิเวศก็เริ่มแพร่หลายเข้ามาในวงวิชาการด้านวรรณคดี

Cokinos (1994) ได้นิยามคำว่า “วรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศ” คือ การวิจารณ์และการสอนเกี่ยวกับวรรณกรรมที่ครอบคลุมถึงตัวบทที่มีความเกี่ยวข้องกับโลกของผู้ไม่ใช่ มนุษย์และมนุษย์ เขาคิดว่าการวิจารณ์วรรณคดีเชิงนิเวศคล้ายคลึงกับแนวคิดสตรีนิยม ที่เป็นพื้นฐานของการวิจารณ์เชิงจริยศาสตร์ที่ช่วยให้เราสำรวจและเชื่อมความสัมพันธ์ ระหว่างตนเอง สังคม ธรรมชาติและตัวบท

Heise (1994; as cited in Sangkanpanthanonth, 2013, pp. 44-45) กล่าวถึง วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศไว้ว่า “เป็นทฤษฎีใหม่ล่าสุด ที่เกิดขึ้นในด้านวรรณกรรมและ วัฒนธรรมศึกษา มุ่งพิจารณาบทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่สอดแทรกอยู่ใน จินตนาการทางวัฒนธรรมจากอดีตถึงปัจจุบัน ทฤษฎีนี้จึงมุ่งตรวจสอบโน้ตทัศน์เกี่ยวกับ ธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ การให้ความสำคัญกับบทบาทของ ธรรมชาติในวรรณกรรม รวมถึงสุนทรียศาสตร์ การใช้ภาษา การเปรียบเทียบเกี่ยวกับ ธรรมชาติ การวิจารณ์แนวนี้นี้ยังเชื่อมโยงความเกี่ยวเนื่องระหว่างวิทยาศาสตร์กับวรรณคดี วิจารณ์ หรือการวิจารณ์ทางวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน”

Sangkanpanthanonth (2013, p. 46) ให้ความเห็นว่า “วรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ มีเป้าหมายชัดเจน ไม่ใช่เป็นการศึกษาวรรณกรรมเพื่อวรรณกรรม แต่เป็นการศึกษาวรรณกรรมเพื่อการอนุรักษ์และพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เป็นการเตือนประชาชนให้หันมาสนใจ ปัญหาสิ่งแวดล้อม และการวิจารณ์วรรณกรรมแนวนี้นี้ยังขยายขอบเขตไปสู่การวิเคราะห์ เรื่องชนชั้น ชาติพันธุ์ เพศสภาวะ โดยนำทฤษฎีอื่นมาร่วมศึกษาวิจัย เช่น ทฤษฎีหลัง สมัยใหม่ ทฤษฎีสตรีนิยม เป็นต้น เพื่อค้นหาว่าธรรมชาติมีอิทธิพลต่อเพศสภาวะหรือชาติพันธุ์อย่างไร” หากพิจารณาจากพัฒนาการของวรรณกรรมวิจารณ์เชิงนิเวศ ย่อมเห็นได้ว่า ไม่ใช่ทฤษฎีที่เป็นเอกเทศ แต่ประยุกต์ใช้ร่วมกับทฤษฎีใดก็ได้เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิด และวัตถุประสงค์ในการศึกษา

สภาพแวดล้อมธรรมชาติที่ถูกทำลายและภัยพิบัติทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นทั่วโลก เป็นแรงผลักดันให้ผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมของตะวันตกได้ตื่นตัวนำเสนอแนวคิด วรรณกรรมเชิงนิเวศนับแต่ทศวรรษที่ 1960 ของศตวรรษที่แล้ว และกระแสวรรณกรรม เชิงนิเวศของจีนเริ่มที่เริ่มในทศวรรษที่ 1980 เป็นอีกทางเลือกที่ทำให้ผู้คนตระหนักถึง วิกฤตสิ่งแวดล้อม Liu (2012, p. 5) กล่าวว่า “ปัจจัยการเกิดขึ้นของวรรณกรรมเชิงนิเวศ หรือวรรณกรรมเพื่อสิ่งแวดล้อมมี 3 ประการได้แก่ ตัวมนุษย์เอง (รวมถึง ชีวิตมนุษย์

ความคิด อารมณ์ความรู้สึก จิตใต้สำนึก รูปลักษณ์ภายนอก ภาษาและพฤติกรรม) สังคมมนุษย์ (รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ชีวิตมนุษย์ในสังคม วัฒนธรรมของมนุษย์) ด้านธรรมชาติ (ได้แก่ ระบบธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีใช้มนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติโดยองค์รวม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัตถุในธรรมชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุทางธรรมชาติกับธรรมชาติองค์รวม) ในแวดวงวรรณกรรมจีนถือว่า วรรณกรรมเชิงนิเวศถือเป็นส่วนหนึ่งของวรรณกรรมร่วมสมัย เป็นกระแสวรรณกรรมที่ให้ความสำคัญต่อสิ่งแวดล้อมและบทบาทรับใช้สังคม ไม่ใช่ “วรรณกรรมบริสุทธิ์” หากเป็นกระแสที่รับผิดชอบต่อการวิพากษ์สังคมวัฒนธรรม กอปรด้วยจิตสำนึกเชิงนิเวศที่แพร่หลาย และการอบรมบ่มเพาะสุนทรียศาสตร์เชิงนิเวศ”

จิตสำนึกเชิงนิเวศกับหลักปรัชญาจีน

นักปราชญ์จีนได้อภิปรายเกี่ยวกับจิตสำนึกเชิงนิเวศหรือแนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติมาเนิ่นนาน Meng (2004, p. 4) กล่าวถึงหลักปรัชญาจีนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติว่า “ปัญหาเรื่อง ‘การก่อเกิด’ คือ หัวใจของปรัชญาจีน” Wang (2008) ได้ตีความปรัชญาแห่ง “การก่อเกิด” ว่าหมายถึง “ปรัชญาแห่งการเกิดปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ปรัชญาชีวิต และปรัชญาเชิงนิเวศ ซึ่งหลักการดังกล่าวสอดคล้องกับที่เหลาจื๋อเคยกล่าวถึงการกำเนิดของสรรพสิ่งและทฤษฎีหยินหยาง ดังนั้น ธรรมชาติจึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่เอง แต่เป็นการให้กำเนิดสรรพสิ่งอย่างเป็นวัฏจักรที่ไม่หยุดยั้ง เช่นเดียวกับที่ จวงจื๋อกล่าวไว้ว่า “ฟ้าดินกำเนิดร่วมกับข้าว สรรพสิ่งกับข้าวมลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว” มโนทัศน์จิตสำนึกเชิงนิเวศที่อย่างแพร่หลายในวรรณกรรมโบราณของจีนเช่นนี้มีรากฐานมาจากอารยธรรมสังคมเกษตรกรรมของจีนที่มนุษย์ต้องพึ่งพาธรรมชาติ จึงมีลักษณะว่ามนุษย์เป็นผู้ถูกระทำให้และมีอำนาจจำกัด จิตสำนึกเชิงนิเวศเช่นนี้ให้ความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ” (Wang, 2008, p. 62)

Liu (2012) กล่าวถึงคำว่า “ฟ้า” ตามความเข้าใจของชาวจีนโบราณว่าหมายถึงธรรมชาติ แสดงให้เห็นว่าแนวคิดนิเวศวิทยาในจิตสำนึกของชาวจีนโบราณมีมานานแล้ว โดยเฉพาะก่อนสมัยราชวงศ์ฉิน รากฐานของแนวคิด “ฟ้าคนรวมเป็นเอกภาพ” จึงซับซ้อนและหลากหลาย สามารถกล่าวได้ว่าแนวคิดนี้ในสมัยหลังล้วนเริ่มต้นมาจากฐานคิดดังกล่าว เราสามารถสรุปนัยความหมายของแนวคิดเชิงนิเวศของจีนได้ดังนี้ (Liu, 2012, pp. 94-108)

1. ธรรมชาติคือ สภาพแวดล้อมที่มนุษย์ดำรงอยู่ คัมภีร์โบราณของจีนและวรรณคดีหลายเรื่อง ได้กล่าวถึง การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้มีชีวิตอยู่รอดท่ามกลางสภาพธรรมชาติต่าง ๆ นานาของมนุษย์ ดังนั้น ฟ้าจึงอยู่ในสถานภาพสูงสุดในธรรมชาติ และเป็นกลไกทางสังคมด้วย

2. พฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ควรเป็นไปตามกฎเกณฑ์ธรรมชาติ ชาวจีนโบราณตระหนักดีว่าโดยพื้นฐานแล้วมนุษย์ไม่ได้แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในธรรมชาติ เมื่งจื่อเห็นว่า มนุษย์ต่างจากสัตว์ตรงที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่สังกัดอยู่ มีความสัมพันธ์ตามจารีตประเพณีในรูปแบบจักรพรรดิ-ขุนนาง พ่อ-ลูก และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ขณะที่สวีงจื่อเห็นว่า มนุษย์มีพ่อแม่เช่นเดียวกับสัตว์ แต่มนุษย์แบ่งแยกและสำนึกถึงสายสัมพันธ์ทางสายโลหิต ไม่เหมือนสัตว์ที่ไม่มีจิตสำนึกนี้ ทัศนะกำเนิดโลกของเหลาจื่อได้เน้นว่า “เต๋า คือ รากเหง้าธรรมชาติ ให้กำเนิดสรรพสิ่ง” ความหมายของ “เต๋า” ลึกซึ้งหลากหลาย และหนึ่งในวิถีแห่งเต๋า คือ วิธีแห่งการปฏิบัติตามกฎธรรมชาตินั่นเอง จวงจื่อตีความปรัชญาเต๋าว่า มนุษย์ทุกคนต้องการอิสระ ไม่ถูกผูกมัดด้วยลาภยศชื่อเสียง กวีผู้มีชื่อเสียงของจีนหลายท่าน เช่น หลี่ไป๋ (李白) เกาหยวนหมิง (陶淵明) เป็นต้น ได้สะท้อนแนวคิดดังกล่าวไว้ในบทกวีของตนเช่นกัน ขณะที่หลักปกครองประเทศของขงจื่อ คือให้ผู้ปกครองปกครองเหมือนไม่ปกครอง ไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจก็สะท้อนให้เห็นการใช้อำนาจไปตามธรรมชาติ แม้ว่าหันเพยจื่อ ผู้ก่อตั้งลัทธินิติธรรมกลับเห็นว่าควรใช้กฎหมายปกครองบ้านเมือง แต่ก็สนับสนุนให้ผู้ปกครองสถาปนาอำนาจการเมืองที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงหลักการปกครองเหมือนไม่ปกครองไว้ด้วย ดังที่ชาวจีนโบราณเห็นว่า สังคมมนุษย์เป็นปรากฏการณ์อย่างหนึ่งของโลกธรรมชาติ โครงสร้างของสังคมมนุษย์จึงสะท้อนลักษณะพิเศษบางอย่างของโลกธรรมชาติ การดำรงอยู่ของสังคมนั้นคือการดำรงอยู่ตามกฎหมาย เช่นเดียวกับการแบ่งชนชั้นสูงต่ำตามระบอบศักดินาเป็น กษัตริย์-ขุนนาง บิดา-บุตร ผู้หญิง-ผู้ชาย ตามแนวคิดดังกล่าว วิญญูชนคือ ผู้กำหนดกฎเกณฑ์สังคม ดังนั้นพวกเขาจึงต้องมีความสามารถมากกว่าคนปกติ ความสามารถของพวกเขาคือการหยั่งรู้กฎธรรมชาติ และพิจารณาลำดับขั้นของมนุษย์ตามลำดับขั้นทางธรรมชาติ

3. การดัดแปลงธรรมชาติอย่างพอเพียง มนุษย์ควรปรับปรุงเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้พอเหมาะ เพื่อประโยชน์ใช้งานของตน และเมื่อเปลี่ยนแปลงธรรมชาติให้ดีขึ้นก็ต้องเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น สังคมที่สมานฉันท์จึงเหมาะกับสังคมธรรมชาติ ผู้ปกครองต้องแสวงหาหนทางที่จะคุ้มครองผู้ใต้ปกครองให้สงบสุข เพื่อให้พวกเขาขับเคลื่อนสังคมให้พัฒนา

4. ธรรมชาติในวรรณคดี วรรณคดีโบราณหรือบทกวีของกวีจีนหลายท่านมักบรรยายสภาพธรรมชาติที่ได้พบเห็น ไม่ว่าจะเป็น คัมภีร์ร้อยกรอง 《诗经》³ ฉู่ฉือ 《楚辞》⁴ หลุนยฺหฺวี 《论语》⁵ ล้วนแต่มีการบรรยายฉากธรรมชาติ หรือนำสภาพธรรมชาติมาอุปมาอุปไมยกับสภาพจิตใจมนุษย์ โดยเห็นว่าสุนทรียะของงานประพันธ์เกิดจากความรู้สึกที่แท้จริงต่อความงามตามธรรมชาติ มิได้เกิดจากการรังสรรค์ตัวอักษรของนักเขียน มนุษย์มีความรู้สึกอ่อนไหวต่อธรรมชาติมากกว่าสัตว์อื่น จึงสามารถแสดงความรู้สึกผ่านงานเขียนได้ แสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับธรรมชาติของชาวจีนโบราณที่ปรากฏในบทประพันธ์

จากแนวคิดเชิงนิเวศดังกล่าวข้างต้นจึงอาจสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาเชิงนิเวศที่ปรากฏในวรรณกรรมสร้างสรรค์ของจีนเป็นปรัชญาว่าด้วยการก่อเกิด การดำเนินชีวิตและการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และแฝงอยู่ในจิตสำนึกของชาวจีนมาเป็นเวลานาน จิตสำนึกดังกล่าวสอดคล้องกับกระแสวิจารณ์วรรณกรรมเชิงนิเวศที่ก่อตัวในตะวันตกจึงควรค่าแก่การนำมาร่วมพิจารณาและตีความวรรณกรรมจีนเพื่อเจาะลึกถึงกันบังจิตวิญญาณแห่งอารยธรรมตะวันออกที่เร่าดังมีรากร่วมของสายวัฒนธรรมดังกล่าวร่วมกัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดเชิงนิเวศในในวรรณกรรมจีนโบราณ เรื่อง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล”

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเอกสาร ใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา โดยใช้กรอบแนวคิดวรรณคดีวิจารณ์เชิงนิเวศที่เน้นจิตสำนึกเชิงนิเวศ ประกอบกับหลักปรัชญาจีนที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าว เพื่อศึกษาวิจัยแนวคิดเชิงนิเวศที่ปรากฏในวรรณกรรมจีนโบราณเรื่อง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ และนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

³ 《诗经》 หนังสือรวบรวมบทกวีเล่มแรกของจีน ได้รวบรวมบทร้อยกรองที่ประพันธ์ในช่วงราชวงศ์โจวตะวันตกถึงสมัยชุนชิว

⁴ 《楚辞》 หนังสือรวมบทกวีที่แต่งโดย “ชีเหียน” (屈原) เป็นหนังสือรวมบทกวีแนวโรแมนติกเล่มแรกของจีน

⁵ 《论语》 หนังสือรวบรวมคำสอนของขงจื้อและลูกศิษย์ เชื่อกันว่าลูกศิษย์ขงจื้อเป็นผู้รวบรวมไว้แล้วเสร็จก่อนสมัยจ้านกั๋ว (战国) เป็นหนังสือที่แสดงแนวคิดทางการเมือง ขนบธรรมเนียมจารีตและคุณธรรม ตลอดจนแนวคิดด้านการศึกษาของขงจื้อ

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาในวรรณกรรมจินโบราณเรื่อง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” สะท้อนแนวคิดเชิงนิเวศหรือจิตสำนึกเชิงนิเวศของชาวจีนสมัยโบราณดังต่อไปนี้

ภูเขา แหล่งกำเนิดสรรพชีวิตและพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์

“คัมภีร์ขุนเขาและทะเลของจิน” ได้นำสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างภูเขาและทะเลมาตั้งเป็นชื่อหนังสือ แสดงให้เห็นว่าชาวจีนสมัยโบราณให้ความสำคัญต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาก นักวิชาการจีนหลายท่านได้ศึกษาสภาพภูมิประเทศโดยเฉพาะภูเขาในคัมภีร์เล่มนี้กันอย่างกว้างขวาง ได้ข้อสรุปว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นตำราทางภูมิศาสตร์เล่มแรก ๆ ในประวัติศาสตร์จีน เพราะตำแหน่งที่ตั้งของภูเขาหลายลูกตรงตามที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน นอกจากนั้น “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ยังได้บรรยายถึงพืชพันธุ์นานาชนิดพร้อมสรรพคุณในการรักษาโรค แร่ธาตุ และบรรดาสิ่งสารพัดที่อาศัยอยู่ตามภูเขาแต่ละลูกอย่างชัดเจน แสดงให้เห็นว่าภูเขาเป็นแหล่งกำเนิดสรรพชีวิต และยังบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดินจีนสมัยก่อน ดังเช่น “คัมภีร์ภูเขาส่วนกลางตอนที่ 3” 《中次三经》บรรยายถึงภูเขาชิงเย่า (青要山) ไว้ว่า

“จากภูเขาอ้าวอัน (傲岸山) ไปทางทิศตะวันออกสิบสี่ คือ ภูเขาชิงเย่า ความจริงภูเขานี้คือ เมืองลับของเทวดาบนสวรรค์ มีความสูงมาก ถ้ามองจากยอดเขานี้ด้านทิศเหนือจะแลเห็นส่วนโค้งของแม่น้ำฮวงเหอ มีนกเจี๋ยอาศัยอยู่ที่นั่น หากมองไปด้านใต้แลเห็นแท่นบูชากลางน้ำ เป็นสถานที่ซึ่งบิดาของตัวยหวิ่กลายร่างเป็นหมี บริเวณนั้นมีหอยทากและน้ำเต้า มีเทพอู่หลัว (武罗) ดูแลพิทักษ์สถานที่แห่งนี้ เทพองค์นี้ใบหน้าเป็นคนแต่ลำตัวเป็นลายเสือดาว ใส่ตุ้มหูทอง น้ำเสียงเหมือนหยกที่นั่นยังเหมาะสำหรับให้ผู้หญิงอาศัยอยู่ แม่น้ำเจิน (淦水) มีต้นกำเนิดจากที่นี่ ไหลไปทางด้านเหนือเขาออกสู่แม่น้ำฮวงโห มีนกชนิดหนึ่งอาศัยอยู่ริมน้ำนี้ชื่อ นกเหยา (姑鳥) รูปร่างคล้ายเป็ดป่า มีลำตัวสีเขียว ตาสีแดงอ่อนและขนหางสีแดงเข้ม ถ้าได้กินเนื้อนกชนิดนี้ เชื่อว่าจะทำให้คลอดลูกง่าย บนภูเขายังมีต้นหญ้าชนิดหนึ่งขึ้นอยู่ ก้านเป็นลักษณะทรงเหลี่ยม ออกดอกสีเหลือง ผลสีแดง เป็นหญ้าหอมชนิดหนึ่ง หญ้าชนิด

นี้เรียกว่า “หญ้าน้ำวิน” (荀草) หญ้าที่กินหญ้าน้ำวินนี้ จะทำให้
ผิวพรรณเปล่งปลั่ง มีน้ำมีนวล” (Xu, 2013, p. 231)

เราจะเห็นได้ว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ได้บรรยายลักษณะภูเขา พร้อมกับ
พันธุ์พืชและสัตว์ในอาณาบริเวณไว้ค่อนข้างละเอียด หากภูเขาถูกไหนดเป็นต้นกำเนิดของ
แม่น้ำสายใด ก็มีระบุไว้ชัดเจน ข้อมูลเหล่านี้มีประโยชน์ต่อวงวิชาการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น
ธรณีวิทยา พฤกษศาสตร์ สัตวศาสตร์ ภูมิศาสตร์ หรือแพทยศาสตร์ เป็นอย่างมาก
นอกจากการเป็นแหล่งกำเนิดสรรพชีวิตแล้ว ภาพลักษณ์ของภูเขาที่ปรากฏในวรรณกรรม
เล่มนี้ยังมีความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ในหนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” หลายตอนกล่าวถึง
เทพเจ้าประจำภูเขาแต่ละลูกรวมถึงวิธีการเซ่นไหว้ไว้โดยเฉพาะ แสดงให้เห็นถึงความเชื่อ
ดั้งเดิมในสิ่งลึกลับมหัศจรรย์ที่ผู้คนสมัยก่อนหาคำอธิบายไม่ได้ จึงได้ใช้จินตนาการเชื่อมโยง
ธรรมชาติเข้ากับความเชื่อเกี่ยวกับเทพดาฟ้าดิน ด้วยการเห็นว่าพื้นที่ภูเขาเป็นพื้นที่ลึกลับ
และศักดิ์สิทธิ์ จึงได้นำเสนอเรื่องราวของเทพเจ้าประจำภูเขาต่าง ๆ และการประกอบ
พิธีกรรมเซ่นไหว้อย่างมีแบบแผน ดังเช่น การเซ่นไหว้เทพเจ้าประจำเทือกเขาจิง (荆山)

กล่าวโดยสรุปแล้ว “เทือกเขาจิงจากภูเขาอู่ว่าง (翼望山) ถึงภูเขาจี้
(几山) มีทั้งหมด 48 ลูก ความยาวทั้งสิ้น 3,732 ลี้ เหล่าเทพเจ้า
ประจำภูเขานี้มีหัวเป็นคนและร่างเป็นหมู เวลาเซ่นไหว้ จะใช้สัตว์มีขน
และนำเลือดนกตัวผู้มาทาตัวสัตว์นั้น แล้วฝังลงดิน ให้เลือกหยกชิ้นหนึ่ง
จากบรรดาภาชนะหยกที่นำมาไหว้เทพเจ้ามาทำพิธีเซ่นไหว้ด้วย
ธัญญาหารที่นำมาประกอบพิธีได้แก่ ธัญพืชห้าชนิดคือ ข้าวเกาเหลียง
ข้าวจี๋ ข้าวเปลือก ข้าวเหลียง และข้าวสาลี เทพเจ้าเหอ (禾) เป็น
หัวหน้าเทพประจำภูเขานี้ การเซ่นไหว้เทพเหอ ให้ใช้ หมู วัวและแพะ
เมื่อประกอบพิธีเสร็จให้ฝังสัตว์เหล่านี้ลงดิน เวลาฝังสัตว์ให้นำหัวลงก่อน
บางครั้งอาจไม่ต้องใช้สัตว์ครบสามอย่าง วัวไม่จำเป็นต้องนำมาเซ่นไหว้
ย่อมได้ ตอนกราบไหว้เทพเจ้าให้นำหยกมาทำพิธี ภูเขาตุ๋ ภูเขาเยวหวิ
(玉) เป็นที่สถิตของเทพเจ้า ใช้หมูและแพะในการเซ่นไหว้ หลังจาก
ประกอบพิธีเสร็จให้นำสัตว์ฝังลงดินโดยนำหัวฝังลงก่อนเช่นกัน และใช้
หยกมงคลในการกราบไหว้เทพเจ้าด้วย” (Xu, 2013, p. 313)

การบรรยายถึงเทพเจ้าประจำภูเขาร่วมวิธีเช่นไหว่อย่างมีหลักการข้างต้นมีอยู่แทบทุกบทใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” แสดงถึงความคิดความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำเขาลำเนาไพร แนวคิดดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนสมัยบุพกาล มองสรรพสิ่งในโลกนี้ว่ามีจิตวิญญาณ อันเป็นปรัชญาแนวคิดสากลของมนุษย์ในอดีตที่มีต่อธรรมชาติ ซึ่งแฝงนัยให้ผู้คนเคารพยำเกรงธรรมชาติ และมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ธรรมชาติไปในตัว

แนวคิดความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

“คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” กล่าวถึงเทพเจ้าหรือมนุษย์ซึ่งอาศัยตามที่แตกต่างกัน ซึ่งมีลักษณะผสมผสานระหว่างมนุษย์กับสัตว์ไว้จำนวนมาก สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกเชิงนิเวศในความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแนวคิดที่สำคัญมากของปรัชญาจีนในเวลาต่อมาคือ แนวคิด “คนกับฟ้ารวมกันเป็นหนึ่ง” หรือ “ฟ้าคนรวมเป็นเอกภาพ” (天人合一) การนำเสนอภาพธรรมชาติโดยเฉพาะสัตว์พิสดารที่อาศัยตามภูเขาต่าง ๆ ในวรรณกรรมเล่มนี้ ยังแฝงนัยของการเคารพบูชาสัตว์ประจำเผ่า ดังเช่น

“เทพเจ้าทางทิศเหนือคือ ยหวิเจียง (禺彊) มีใบหน้าเป็นคนลำตัวเป็นนก ใบหูสองข้างมีงูเขียวสองตัวสอดอยู่ เท้าเหยียบอยู่บนงูเขียวสองตัว เท้าไปมาบนปากฟ้า เทพยหวิเจียงและเทพตี้จวนซูวี่ (帝顓頊) ร่วมกันดูแลทิศเหนือมีอาณาเขต 12,000 ลี้⁶ เทพยหวิเจียงยังเป็นเทพประจำทะเลตอนเหนือ เทพแห่งลม และเทพแห่งฤดูหนาวด้วย เล่ากันว่าเทพองค์นี้ปรากฏรูปลักษณะสองแบบ คือ เมื่อเป็นเทพแห่งลม จะมีร่างเป็นนกเหยียบบนงูเขียวสองตัว บันดาลให้เกิดลมหนาว ถ้าเป็นเทพแห่งทะเลเหนือ จะมีร่างเป็นปลา แต่มีมือและขา ชีมีกรเป็นพาหนะ”

(Xu, 2013, pp. 376-377)

วิธีนำเสนอภาพลักษณะของเทพเจ้าที่ผสมผสานระหว่างความเป็นมนุษย์และสัตว์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชาวจีนสมัยบุพกาลเชื่อว่าสัตว์มีญาณวิเศษหรือความสามารถพิเศษบางอย่างที่มนุษย์ไม่มี ดังนั้นลักษณะของเทพเจ้าแห่งลมย่อมเป็นเทพร่างนก ที่สามารถบินได้เหมือนนกในธรรมชาติ หรือถ้าเป็นเทพแห่งทะเลแม้จะมีมือมีเท้า แต่ควรมีลำตัวเป็นปลา จึงสามารถว่ายน้ำได้นาน ความสามารถต่าง ๆ ของสัตว์ตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่มนุษย์

⁶หน่วยวัดระยะทางของจีนสมัยโบราณ 1 ลี้ประมาณ 500 เมตร

สมัยก่อนปรารถนาอยากมี จึงได้จินตนาการให้ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเยี่ยงสัตว์ในธรรมชาติ เป็นเทพเจ้าควรแก่การเคารพบูชา นอกจากนั้นภาพลักษณ์คนผสมกับสัตว์ที่บรรยายไว้ใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ยังสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศของประเทศจีน เช่นทางตอนเหนือของจีนมีงูจำนวนมาก (Jia, 2018, p. 21) จึงมักบรรยายภาพของเทพ ร่างงูที่ดูแลทิศเหนือ หรือทางใต้ของจีนฝนตกชุก และชาวจีนเชื่อกันว่ามังกรเรียกฝนได้ จึงมีเทพร่างมังกรประจำทางใต้ เป็นต้น

แนวความคิดการเคารพบูชามังกร สัตว์สัญลักษณ์ของจีนปรากฏร่องรอยตามตำนาน และเรื่องเล่าใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” โดยเชื่อกันว่ามังกรเป็นสัตว์พาหนะของเทพเจ้าที่ สัจจริงไปมาได้ทั้งสวรรค์ บนดินและใต้พิภพ เช่น

“ทะเลสาบเหลยเจ้อ (雷泽) มีเทพองค์หนึ่งอาศัยอยู่คือ เทพสายฟ้า มีร่างเป็นมังกรหัวเป็นคน มักจะเหาะเล่นไปมา ณ ทะเลสาบดังกล่าว เล่ากันว่าเทพองค์นี้ชอบตีฟูกตัวเองเล่น เมื่อตีฟูกครั้งใด ก็เกิดเสียงฟ้าร้อง อึกทึกกึกก้อง ทะเลสาบเหลยเจ้อ ตั้งอยู่ทางตะวันตกของแคว้นอู๋ (吴国) เล่ากันว่าคือ ทะเลสาบไท่ (太湖) ในมณฑลเจ้อเจียงปัจจุบัน”

(Xu, 2013, p. 434)

“ภูเขาเลี่ยกูเซ่อ (列姑射山) อยู่บริเวณทะเลใหญ่ เพื่อเกาเหาทงตะวันตกออกแห่งที่สอง คือ ภูเขาเกอเซ่อ (姑射山) ภูเขาเกอเหอเหิน (北姑射山) ภูเขาเกอไต้ (南姑射山) รวมเรียกกันว่า เทือกเขาเลี่ยกูเซ่อ เป็นสถานที่อยู่ของเทพองค์หนึ่งที่มีผิวพรรณขาวดั่งหิมะ เหมือนสาววัยแรกรุ่นน่าหลงใหล เทพองค์นี้ไม่ทานธัญพืช บริโภคเพียงลมและน้ำค้าง ชีวมังกรเหาะเล่นไปมาในกลีบเมฆ และท่องทะเลทั้งสี่ เป็นเทพที่มีความสุขุม ทำให้สรรพสิ่ง ปราศจากหายนะ และทำให้พืชผลอุดมสมบูรณ์ทุกปี” (Xu, 2013, pp. 427-428)

ในเนื้อหาของ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ยังกล่าวถึงความสามารถพิเศษของสัตว์ ชนิดอื่น โดยเล่าถึงงูว่าเป็นสัตว์อีกชนิดที่มีความสามารถคล้ายมังกร สามารถนำเทพเจ้า สัจจริงไปมาได้ทั้งสามโลก อีกทั้งเห็นว่างูมีชีวิตเป็นอมตะ เพราะสามารถลอกคราบได้ ทำให้มันมีชีวิตใหม่ ดังเนื้อหาบางตอนใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” กล่าวถึงคนในแคว้น เซวียนเยเหยียน (轩辕国) มีร่างเป็นงู แสดงถึงการมีอายุยืนยาว (Xu, 2013, p. 356)

โลกทัศน์ของชาวจีนสมัยบุพกาลที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติดังกล่าว เกิดจากการสังเกตธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัว และความปรารถนาที่อยากจะเลียนแบบ

ธรรมชาติ รวมถึงการเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ อันเป็นมโนสำนึกที่ถือว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จิตสำนึกเช่นนี้ยังปรากฏให้เห็นในตำนานปรัมปรา เทพนิยายและเรื่องเล่าเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและมนุษย์ ดังเช่นเรื่อง “นหวี่ว่าสร้างมนุษย์” และ “นหวี่ว่าซ่อมแซมท้องฟ้า”

“เล่ากันว่าเทพสวรรค์นามว่า “หฺวาซี” (华胥) ให้กำเนิดโอรสนามว่า “ฝูซี” (伏羲) และธิดานามว่า “นหวี่ว่า” (女媧) ลำตัวของฝูซี มีเกล็ดปลา ส่วนลำตัวของนหวี่ว่าเป็นงู นหวี่ว่ามีอิทธิฤทธิ์มาก วันหนึ่งสามารถแปลงร่างได้ 70 ครั้ง ตอนนั้นฟ้าและแผ่นดินเพิ่งกำเนิด ยังไม่มีมนุษย์ ดังนั้นนหวี่ว่าจึงได้ใช้มือปั้นดินให้เป็นลูกของตน โดยมีรูปร่างหน้าเหมือนกับตนเอง ลูก ๆ เหล่านี้ก็คือ มนุษย์ เมื่อปั้นมนุษย์ไปได้สักพักใหญ่ก็รู้สึกอ่อนเพลีย จึงได้ใช้เชือกเส้นหนึ่งจุ่มดิน แล้วแกว่งขึ้นไปบนอากาศ ดินที่ตกลงมาก็กลายเป็นมนุษย์เช่นกัน ดังนั้น สถานภาพของมนุษย์ที่นหวี่ว่าสร้างขึ้นมาจึงไม่เหมือนกัน มนุษย์ที่นหวี่ว่าปั้นจากดินด้วยมือตนเองคือ ผู้มีสถานภาพเป็นชนชั้นสูงหรือคนมีฐานะ ส่วนดินที่ตกลงมาจากการแกว่งเชือกของนหวี่ว่า กลายเป็นมนุษย์ที่ยากจน เมื่อสร้างมนุษย์สำเร็จแล้ว ทันใดนั้นท้องฟ้าก็หนึ่งก็ถล่มลงมา เกิดรูรั่วขนาดใหญ่บนฟ้า น้ำไหลจากปากฟ้ามาท่วมพื้นดิน กลายเป็นทะเลมหาสมุทร ทำให้มนุษย์อาศัยอยู่ไม่ได้ นหวี่ว่าเห็นลูก ๆ ของตนได้รับความเดือดร้อนจากมหันตภัยดังกล่าว จึงรู้สึกเจ็บปวด และตัดสินใจลงมือซ่อมแซมช่องโหว่ของท้องฟ้า นางไปเก็บหินหลากสีจากริมแม่น้ำ นำมาหลนไฟ จากนั้นจึงเหาะนำหินที่หลอมแล้วเหมือนกาว ไปปะบริเวณท้องฟ้าที่มีน้ำไหลลงมาท่วมโลก” (Xu, 2013, p. 473)

ตำนานนหวี่ว่าสร้างมนุษย์ข้างต้นเป็นตำนานเรื่องแรก ๆ ที่กล่าวถึงกำเนิดมนุษย์ของชาวจีน โดยแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ทั้งหลายเกิดมาจากดิน นั่นคือถือกำเนิดมาจากธรรมชาติ จิตสำนึกเชิงนิเวศในความเป็นเอกภาพระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์มีมาตั้งแต่แรกเริ่มตามระบบความคิดของชาวจีนโบราณ ขณะเดียวกันผู้ที่ให้กำเนิดหรือสร้างมนุษย์ขึ้นมาเป็นผู้หญิง ยังบ่งบอกถึงสังคมที่หญิงเป็นใหญ่ในสมัยบุพกาลของจีน การเชิดชูความสามารถในการให้กำเนิดเผ่าพันธุ์มนุษย์ของผู้หญิง ซึ่งอาจตีความได้ว่าชาวจีน

โบราณเห็นว่าความสามารถในการตั้งครุฑและให้กำเนิดบุตรหลานเป็นความสามารถพิเศษประการหนึ่งของเทพหญิงที่ผู้ชายไม่มี นับเป็นการยกย่องผู้หญิงและธรรมชาติไปพร้อม ๆ กัน ระบบคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเทพมารดาที่เกิดขึ้นในสังคมบุพกาลทุกแห่งของโลก และยังสอดคล้องกับแนวคิดสตรีนิยมเชิงนิเวศที่ให้ความสำคัญต่อความใกล้ชิดระหว่างผู้หญิงกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสนับสนุนให้มีการอนุรักษ์ธรรมชาติผ่านมุมมองและจิตสำนึกของเทพหญิง ที่มีความสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมมากกว่าผู้ชายที่เน้นแต่ความแข็งแกร่งและการเอาชนะธรรมชาติ

วัฏจักรธรรมชาติของการเวียนว่ายตายเกิด

จิตสำนึกเชิงนิเวศของชาวจีนสมัยโบราณที่แฝงไว้ในเนื้อหาของ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” อีกประการคือ เรื่องวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสิ่งบนพื้นโลก นิทานหรือเรื่องเล่าปรัมปราบางเรื่องในหนังสือเล่มนี้สะท้อนให้เห็นแนวคิดดังกล่าวอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “จิงเว่ยถมทะเล” 《精卫填海》 ที่กล่าวถึงเทพธิดานกหัวขวานแอบไปเล่นน้ำทะเล แล้วจมน้ำตาย จากนั้นก็ไปเกิดใหม่เป็นนกจิงเว่ย เล่ากันว่านกจิงเว่ยพยายามคาบหินมาถมทะเลให้เต็ม เพื่อที่จะไม่ให้ใครจมน้ำตายอีก (Xu, 2014, p. 52) ขณะที่เรื่องราวเกี่ยวกับเทพควาฟู่ (夸父) ที่เป็นโอรสของเหียนตี้ (炎帝) คิดจะติดตามดวงอาทิตย์แต่ต้องถูกดวงอาทิตย์แผดเผาตายกลางทาง ทำให้ไม้เท้าของควาฟู่กลายเป็นต้นท้อ และเชื่อกันว่ามีวิญญาณควาฟู่สิงสถิตย์อยู่ในต้นท้อด้วย ทำให้ชาวจีนมีความเชื่อกันว่าห้ามปลูกต้นท้อไว้ในบ้าน เพราะเกรงว่าจะมีภูตผีปีศาจเข้าบ้าน หรือเรื่องของเทพซือโฮยว (蚩尤) ที่ตายแล้วไปเกิดใหม่เป็นต้นเมเปิล (枫树) ที่มีใบสีแดง และเชื่อกันว่าใบสีแดงของต้นไม้นี้คือ สัญลักษณ์แทนโลหิตของซือโฮยวนั่นเอง ขณะที่ชนเผ่าเหมียว (苗族) ของจีนในแถบหูเป่ย์ ถือว่าต้นเมเปิล เป็นต้นไม้มงคลประจำเผ่า มักปลูกตามบ้าน อีกทั้งมีบทเพลงของชนเผ่าเหมียวที่มีเนื้อร้องเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ถือกำเนิดจากแม่เดียวกันคือต้นเมเปิล เมื่อจะสร้างบ้าน ก็ต้องปลูกต้นไม้นี้ก่อน ถ้าต้นไม้นี้ตาย คนในบ้านย่อมอยู่อย่างไม่สงบสุข (Fan, 2015, p. 45)

เรื่องเล่าเหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ แนวคิดการเกิดใหม่ของเทพต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อมข้างต้น แสดงให้เห็นว่าชาวจีนยุคบุพกาลยอมรับเรื่องการตาย แต่ขณะเดียวกันก็เห็นว่าสรรพสิ่งเมื่อตายไปแล้วย่อมเกิดมาใหม่ โดยไม่จำเป็นต้องเกิดมาในสถานภาพเดิม สรรพสิ่งบนโลกนี้ไม่มีสิ่งไหนอยู่ได้ยั่งยืน และมีการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนกันไปเกิดใหม่ในสถานที่ต่างกันไป

แนวคิดตายแล้วเกิดใหม่หรือกลายร่างเป็นสรรพสิ่งในธรรมชาตินี้ยังมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมจีนยุคหลัง เช่น สามก๊ก ความฝันในหอแดง ไซอิ๋ว เป็นต้น ซุนหงอคง (孙悟空) ตัวละครเอกในเรื่องไซอิ๋ว สะท้อนให้เห็นแนวคิดการแปลงร่างต่าง ๆ ได้ถึง 72 ร่าง เพื่อปราบมารร้ายที่มารบกวนพระถังซัมจั๋ง หรือในวรรณกรรมแนวไสยศาสตร์ของจีนเรื่อง “เหลียวจายจื่ออี้” 《聊斋志异》 มีเนื้อหาเกี่ยวกับผู้หญิงที่แปลงร่างมาจากต้นไม้หรือสัตว์ เล่าถึงเรื่องราวแปลงร่างของดอกเบญจมาศ ดอกโบตั๋น กบ นก เสือ งู หรือปลา เป็นมนุษย์ (Jia, 2018, p. 21) แนวคิดตายแล้วเกิดใหม่ดังกล่าวล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงความปรารถนาพลังพิเศษเหนือคนทั่วไปของมนุษย์ และจิตสำนึกของการเวียนว่ายตายเกิดขณะที่ตัวละครเอกในเรื่องความฝันในหอแดงคือ เจียเป่ย์หวิ (贾宝玉) มีต้นกำเนิดมาจากหินก้อนหนึ่งซึ่งเหลือจากการที่หินหวิวนำไปซ่อมแซมท้องฟ้า แล้วมาเกิดใหม่เป็นมนุษย์ หินก้อนนี้เมื่อเกิดมาในภาพชาติใหม่เป็นเจียเป่ย์หวิ กลายเป็นตัวแทนที่ต่อต้านระบอบศักดินา คือ ย่าและบิดาที่เข้มงวดของเขา บังคับให้เขาแต่งงานกับหญิงที่ตนไม่รัก (Fan, 2017, p. 16) ความฝันในหอแดงจึงเป็นเสมือนนิทานเกี่ยวกับหินก้อนหนึ่งที่ต้องมาถือกำเนิดและชดใช้กรรมในโลกมนุษย์ และในที่สุดก็กลับคืนสู่ธรรมชาติไปเป็นก้อนหินดังเดิม เพื่อแสดงถึงอิสระที่ปลดจากพันธนาการของอำนาจระบอบศักดินา

พฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ของธรรมชาติ

ชาวจีนสมัยบุพกาลได้รังสรรค์เรื่องเล่าจำนวนมากที่สะท้อนให้เห็นถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติ แลเห็นธรรมชาติมีพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” มีเนื้อความกล่าวถึงเรื่องเล่าของแม่พระอาทิตย์และพระจันทร์อาบน้ำให้ลูก ๆ ก่อนพระอาทิตย์และพระจันทร์จะไปปฏิบัติหน้าที่บนท้องฟ้า

“นอกทะเลตะวันออก มีแคว้นหนึ่งชื่อ “ซีเหอ” (羲和国) มีหญิงสาวนามว่า “ซีเหอ” (羲和) มักจะอาบน้ำให้ดวงอาทิตย์ที่เป็นลูกของนางที่ทะเลกานเย่หวิ้น (甘元海)” (Xu, 2013, p. 465)

ดวงอาทิตย์ทั้งสิบจะผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นสู่ท้องฟ้า โดยมีซีเหอผู้เป็นแม่ขับรถม้าไปรับส่งขณะที่ฉางซี (常羲) เป็นมารดาของพระจันทร์สาวสิบสองดวง (Xu, 2013, p. 481) เล่ากันว่าลูกสาวทั้ง 12 คนของนางแอบลงมาเล่นที่โลกมนุษย์ตอนกลางวัน รู้สึกว่าโลกมนุษย์สวยงามน่าหลงใหล แต่พอตกกลางคืนที่พระอาทิตย์พี่ชายของนางสิ้นสุดการทำงานแล้วโลกก็มีดมืดน่ากลัว พระจันทร์สาวทั้งหมดจึงปรึกษากันว่า อยากจะให้โลกมนุษย์มีแสง

สว่างเหมือนตอนกลางวัน ในเมื่อพวกนางมีรัศมีออกจากกาย น่าจะใช้ให้เป็นประโยชน์ด้วยการให้แสงสว่างในเวลากลางคืน ฉางซีเห็นด้วยกับลูกสาว จึงให้ลูกสาวผลัดเปลี่ยนกันทำงานคนละเดือน สิบสองคนก็ครบปีพอดี ในแต่ละวัน ฉางซีจะแต่งตัวให้ลูกสาวแตกต่างกันไป ขับรถมารับส่งไปทำงานบนท้องฟ้า มีบางคืนที่พวกนางหายไป เพราะความเป็นผู้หญิงที่มีรอบเดือน ทำให้บางคืนไม่มีพระจันทร์ หรือว่าแห้วเป็นเสี้ยวบ้าง

วิธีจินตนาการถึงความใกล้ชิดกับธรรมชาติ หรือให้ธรรมชาติมีพฤติกรรมเลียนแบบมนุษย์นี้ แสดงถึงจิตสำนึกเชิงนิเวศดั้งเดิมของชาวจีนสมัยบุพกาล ที่เห็นธรรมชาติมีชีวิตไม่ต่างจากมนุษย์ ดังนั้นพวกเขาจึงไม่เคยคิดจะเอาชนะหรือควบคุมธรรมชาติ มีแต่จะอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสงบสุข อีกทั้งยังแลเห็นว่าธรรมชาติมีพลังอำนาจกลับเหนือนมนุษย์ โดยสังเกตจากการทำพิธีกรรมต่าง ๆ ของคนสมัยก่อนเพื่อขอพรจากธรรมชาติเมื่อประสบทุกข์ภัยหรืออดอยาก

ธรรมชาติกับการทำลายอำนาจผู้ปกครอง

ภาพลักษณ์ธรรมชาติที่นำเสนอในวรรณกรรมเรื่อง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ที่แฝงนัยของการทำลายอำนาจผู้ปกครอง ยังเห็นได้จากเรื่องเล่าของกุน (紇) วิศวบุรุจิ้น สมัยโบราณผู้แก้ไขปัญหาน้ำท่วม

“ในยุคบุพกาล พื้นที่แต่ละแห่งมักประสบอุทกภัย กุน (紇) ได้แอบขโมยดินซี (息壤) ของจักรพรรดิสวรรค์ไปอุดมวลน้ำ ดินซีคือ ดินวิเศษชนิดหนึ่งสามารถเพิ่มตัวมันเองได้ไม่หยุด เพียงใช้ดินประเภทนี้ ก้อนเดียวโยนไปบนผืนดิน มันก็จะเพิ่มดินชนิดเดิมขึ้นอีกเรื่อย ๆ จนกระทั่งกลายเป็นเนินและภูเขา เมื่อผืนดินถมด้วยดินซีแล้ว ผู้คนก็อาศัยบนเขาที่เกิดจากการสะสมของดินชนิดนี้ น้ำท่วมท่วมไม่ถึง และไหลไปตามทางเดินของน้ำในธรรมชาติ เมื่อจักรพรรดิสวรรค์พบว่า กุนขโมยดินซีไปจึงรู้สึกโกรธมาก ส่งเทพองค์หนึ่งไปสังหารกุนตาย และนำดินซีกลับมานับจากนั้นมาผู้คนก็ประสบภัยน้ำท่วมอีกแม้กุนตายไปแล้ว แต่ศพเขาไม่เน่าเปื่อยกลับคงสภาพเดิมอยู่ 3 ปี เมื่อจักรพรรดิสวรรค์ทราบเรื่อง จึงได้ให้เทพสวรรค์องค์หนึ่งใช้มีดวิเศษผ่าท้องกุนออกมาปรากฏว่ามีมังกรตัวหนึ่งออกมาจากท้องกุนเหาะขึ้นสวรรค์ไปศพของกุนกลายเป็นมังกรเหลืออง เลื้อยลงแม่น้ำซางกูเขา บ้างก็บอกว่าศพเขา

กลายเป็นหมีสี่เหลือง ต่อมาจักรพรรดิสวรงค์ได้บัญชาให้ตัวยหวิ (大禹) ขุดลอกแม่น้ำ เพื่อให้น้ำไหลออกไป เล่ากันว่าตอนป้องกัน น้ำท่วมนั้น มังกรอิงหลง (应龙) ได้มาช่วยใช้หางกวาดดินทำทางน้ำ ไหลผ่าน เต่าเสียน (玄龟) ช่วยบรรทุกดินซีตามหลังตัวยหวิและเขา ได้นำดินนี้ทำเป็นเขื่อนกันน้ำ การป้องกันน้ำท่วมด้วยวิธีดังกล่าว ทำให้เอาชนะอุทกภัยสำเร็จ จากนั้นมาได้หล้าก็แบ่งเป็นเก้าแคว้น”

(Xu, 2013, pp. 527-528)

เราจะเห็นได้ว่าสมัยบุพกาล มนุษย์ต้องประสบภัยธรรมชาติโดยเฉพาะอุทกภัย อยู่บ่อยครั้ง และมีความพยายามที่จะใช้วิธีธรรมชาติในการป้องกันภัยดังกล่าว ดังเรื่องเล่า ข้างต้น กุนได้ใช้ดินพิเศษกันน้ำไว้ แต่การทำทลายอำนาจจักรพรรดิสวรงค์ด้วยการลักขโมย ดินมาป้องกันน้ำท่วม ทำให้กุนต้องพบจุดจบจนถึงแก่ชีวิต แม้ว่าจะด้วยเหตุผลในการ ช่วยเหลือมนุษย์ด้วยกันก็ตาม การนำเสนอภาพวีรบุรุษผู้เอาชนะน้ำท่วม แต่กระทำการ โดยผลการปราศจากคำสั่งผู้ปกครอง แสดงให้เห็นว่าแม้บุคคลผู้นั้นมีความสามารถหรือมี คุณูปการมากเพียงใดก็ตาม ยังต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตามคำบัญชาของผู้มีอำนาจมากกว่า ธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างน้ำถูกนำเสนอให้มีภาพที่น่ากลัว ในขณะที่ดินปรากฏในภาพ ของลักษณะของสิ่งที่พึ่งพาได้ของมนุษย์ และยังเป็นวัตถุวิเศษที่ผู้ทรงอำนาจถือครอง กรรมสิทธิ์ขณะที่การควบคุมธรรมชาติโดยปราศจากคำสั่งของผู้มีอำนาจ นับเป็นการท้าทาย อำนาจศูนย์กลาง ซึ่งในสมัยนั้นจีนยังแบ่งเป็นหลายแคว้นไม่ได้เป็นเอกภาพเช่นปัจจุบันนี้ เรื่องทำนองเดียวกันนี้ยังปรากฏให้เห็นในเรื่องเล่าเกี่ยวกับการรบระหว่างชืออิว (蚩尤) กับหวงตี้ (黄帝)⁷ ที่จีนถือเป็นบรรพบุรุษของตนดังนี้

“เล่ากันว่าชือโฮยวเป็นหัวหน้าเผ่าของมนุษย์ยักษ์ที่อาศัยทางตอนใต้ มีพี่น้องทั้งหมด 81 คน ล้วนแต่มีรูปร่างใหญ่โต ศีรษะเป็นทองแดงคอ เป็นเหล็ก ดุร้ายมาก บนศีรษะยังมีเขาแหลมคมสองเขา หูมีขนงอกตั้ง ขันเหมือนกริช พวกเขามีสีดำ หกมือ แม้ว่ามีความแข็งแรงเป็นมนุษย์ แต่เท้ามีกบ เหมือนเท้าวัว กินทราย หินและเหล็กเป็นอาหาร ชำนาญในการใช้อาวุธ

⁷หวงตี้ (黄帝) หัวหน้าเผ่าหนึ่งในสมัยโบราณ เล่ากันว่าสมัยโบราณจีนมีอยู่ 5 เผ่าและมีหัวหน้าเผ่าปกครองได้แก่ หวงตี้ (黄帝) จวนซวิ (颛顼) ตี้คู (帝喾) เหยา (尧) ซุน (舜) ต่อมาหวงตี้รบชนะทุกเผ่าและตั้งตนเป็นใหญ่ ในดินแดนตอนกลางของจีน ทำให้ชาวจีนเชื่อว่าเขาเป็นบรรพบุรุษของชาวจีนทั้งหมด

ทุกชนิด ไม่ว่าจะเป็นง้าว ดาบ ธนู หรือ กริช มีความสามารถในการต่อสู้สูง
เหมาะและเดินบนกำแพงได้ มีความสามารถเกินมนุษย์ทั่วไป

(Xu, 2013, p. 498)

ซือโฮวเคยเป็นขุนพลของเหียนตี้ (炎帝)⁸ ติดตามเหียนตี้ไปรบกับหวงตี้
ที่ทุ่งป่านเฉวียน (阪泉) เมื่อหวงตีรบแพ้ ต้องถอยร่นไปทางใต้ เป็นผู้ปกครองฟากฟ้า
ทางทิศใต้ ซือโฮวแม้จะพ่ายแพ้ แต่ไม่ยอมศิโรราบ มักจะยุให้เหียนตี้ยกทัพไปรบกับ
หวงที่อยู่บ่อย ๆ เพื่อประลองกำลังว่าใครเหนือกว่า แต่ในขณะนั้นเหียนตี้ชราภาพ
ไม่มีความตั้งใจจะแย่งชิงความเป็นใหญ่ต่อไปแล้ว ซือโฮวเห็นเหียนตี้อ่อนแอไร้
ความสามารถ จึงตัดสินใจไปรบด้วยตนเอง เขาไปเกลี้ยกล่อมพี่น้องของตนที่กล้าหาญ
และยังไปชักชวนเผ่าจิวหลี (九黎) ทางใต้เผ่าจิวหลีแต่เดิมก็ไม่พอใจการปกครองของ
หวงตี้ จึงร่วมกับซือโฮวไปรบกับหวงตี้ นอกจากนั้น บรรดาภูตผีปีศาจตามป่าเขาลำเนา
ไพร ก็ยอมอยู่ใต้อำนาจของซือโฮวไปรบด้วย ดังนั้นซือโฮวจึงนำทัพด้วยธงของเหียนตี้
ปราบปรามไปถึงตอนเหนือ และเข้าสู่สมรภูมิการรบกับหวงตี้ที่นั่น ช่วงแรกสุด ซือโฮวใช้
เวทมนตร์คาถา บันดาลให้ท้องฟ้าเต็มไปด้วย เมฆหมอกสีดำบดบังกองทัพหวงตี้ไม่ให้แล
เห็นทิศทาง ทำให้ตกอยู่ในวงล้อมทัพซือโฮว ผู้คนและม้าศึกถูกฆ่าตายไปมาก ในช่วง
สถานการณ์คับขันนั้น เฟิงโฮ่ว (风后) ขุนนางผู้หนึ่งของหวงตี้ได้ใช้ปัญญานำขบวนลาด
สังเกตการเคลื่อนที่ของดาวเหนือ แล้วประดิษฐ์รถเข็มทิศอันหนึ่งขึ้นมา บรรณมีคนกระ
ใช้มือชี้ไปทางทิศใต้ตลอดเวลา ไม่ว่ารถจะหมุนไปทางไหน ทำให้หวงตี้อาศัยรถคันนี้ออก
จากวงล้อมไปได้

ซือโฮวเห็นว่าใช้เมฆหมอกไม่ได้ผล จึงได้ส่งบรรดาภูตผีปีศาจออกรบเป็นครั้งที่สอง
บรรดาปีศาจเหล่านี้แผดเสียงแปลกประหลาด ทำให้ผู้คนใจสั่น ไพรพลของหวงตี้ถูกเขย่า
วิญญาน จนตกอยู่ในสภาพการณีย่ำแย่ ทันใดนั้นหวงตี้ก็คิดว่าพวกอมนุษย์เหล่านี้
กลัวเสียงมังกร จึงให้ไพรพลรีบใช้เขาควายและเขาแกะเป่าเป็นเสียงมังกร พวกภูตผีปีศาจ
จึงกลัวกันระส่ำระสาย หนีกันอย่างโกลาหล ทำให้ทัพหวงตี้มีโอกาสดำรงรบ ต่อมาหวงตี้
ได้เรียกมังกรอิงหลงอายุพันปีมาพ่นน้ำ เพื่อให้ท่วมกองทัพซือโฮว ขณะที่ซือโฮวชวน
แม่ทัพหลมฝนมาบันดาลลมฝนครั้งใหญ่ ปราบมังกรอิงหลงลงได้ ทำให้ทหารของหวงตี้

⁸เหียนตี้ (炎帝) ตำนานเล่าว่า “เหียนตี้” เป็นเจ้าครองแคว้นแห่งหนึ่งในยุคหินใหม่ของจีน ปราบกฎปลั๊กณเป็นคน
ที่มีเขาอยู่บนศีรษะ มีก่าหญาหลายชนิด จึงเชื่อว่าเป็นผู้ค้นพบสมุนไพรรักษาโรค ได้เข้าร่วมกับหัวหน้าเผ่าของหวงตี้
ปกครองจีนในสมัยโบราณ จึงมีคำกล่าวที่ว่าชาวจีนเป็น “บุตรหลานของหวงตี้และเหียนตี้” (炎黄子孙)

จนน้ำตายไปไม่น้อย หวงตี้ชวนลูกสาวของตนคือ นหวีปา (女魃) ที่ตัวมีแต่ความร้อนไม่ว่าจะมีน้ำมากเท่าใด นางก็ทำให้แห้งได้หมด เมื่อนางเข้าร่วมทัพ บรรดาฉกฉกก็สงบท้องฟ้าสดใส น้ำแห้งเหือดไปหมด บรรดากองทัพซือโฮยเห็นสภาพการณ์ดังกล่าวเกิดความสงสัยสับสน ในระหว่างที่พวกเขาจิตใจไม่สงบอยู่นั้น มังกรอิงหลงได้นำทัพพุ่งไปข้างหน้า ฆ่าไพร่พลของซือโฮยตายไปมาก และยังสังหารพี่น้องของซือโฮยไปหลายคน หลังการพ่ายแพ้ครั้งแรก ซือโฮยเสียหายอย่างหนัก เหลือไพร่พลไม่ถึงครึ่งหนึ่ง ถ้าหากไม่ยอมแพ้ มีแต่ตายกันหมด ทุกคนก็รู้สึกหวาดกลัว” (Xu, 2013, pp. 499-501)

แม้ว่าหวงตี้จะประสบชัยชนะดังกล่าวข้างต้น แต่ทว่าซือโฮยยังยกทัพมารบกับหวงตี้ต่อเนื่อง ๆ แต่ยังไม่สามารถเอาชนะได้จึงไปชวนเผ่าควาฟู่ (夸父族) มาช่วยรบ ในที่สุด จักรพรรดิสวรรค์ได้ส่งคนหวั่นกชื่อว่า “เสวียนนหวี” (玄女) มาเป็นเสนาบดีที่ปรึกษาในการหากลยุทธ์ปราบทัพซือโฮย ในที่สุดก็รบชนะ และนำตัวซือโฮยมาลงโทษ เมื่อเพชฌฆาตตัดศีรษะซือโฮยแล้ว ได้ปลดโซ่ตรวนที่ติดเลือดออกจากคอซือโฮย โซ่ตรวนติดเลือดดังกล่าวกลายเป็นป่าต้นเมเปิลอย่างรวดเร็ว ใบไม้ต้นเมเปิลทุกใบเป็นสีแดง เล่ากันว่าป่าน้อยเลือดของซือโฮย และสัญลักษณ์ความเคียดแค้นของเขา มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่า “ต้นเมเปิลที่ขึ้นบนเขาเซ่ง (宋山) กลายสภาพมาจากซือโฮย หลังการพิสูจน์ทางโบราณคดีพบว่า ต้นเมเปิลอาจเป็นต้นเมเปิลจีน (枫香树) ที่เห็นกันอยู่ทุกวันนี้ ใบไม้เปลี่ยนเป็นสีแดงในฤดูใบไม้ร่วง สวยงามมาก ทักษะสภาพในฤดูใบไม้ร่วงของจีนทางใต้ก็คือใบไม้สีแดงของต้นไม้นี้” (Xu, 2013, p. 502)

ภาพของธรรมชาติที่ปรากฏในการรบระหว่างหวงตี้และซือโฮย นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการต่อต้านและทำลายอำนาจศูนย์กลางในสมัยก่อนแล้ว ยังบ่งบอกถึงจุดจบของการทำลายอำนาจผู้ปกครอง แสดงให้เห็นร่องรอยของการปกครองแบบพ่อปกครองลูกในสมัยบุพกาลของจีน การนำเสนอฉากการรบที่เต็มไปด้วยสภาพปั่นป่วนทางธรรมชาติ ซึ่งมีผลต่อการแพ้ชนะในสงคราม เสียงของสัตว์ในเทพนิยายดังเช่นมังกรที่ข่มขวัญบรรดาภูตผีปีศาจ ล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงการเลเห็นความยิ่งใหญ่ของธรรมชาติของชาวจีนสมัยบุพกาล ธรรมชาติทำให้ทั้งคุณและโทษไปพร้อม ๆ กัน แล้วแต่ว่ามนุษย์จะปฏิบัติต่อสภาพแวดล้อมเชิงนิเวศเหล่านั้นอย่างไร ธรรมชาติแวดล้อมในยามสงครามดังกล่าวข้างต้น เป็นภาพธรรมชาติที่แลดูน่าหวาดกลัว ชัยชนะพลังของสงครามทำลายล้างขณะเดียวกันจินตนาการเกี่ยวกับทิวทัศน์ป่าต้นเมเปิลสีแดงเพลิงในช่วงฤดูใบไม้ร่วงของจีนกลับไม่ได้โรแมนติคอย่างที่คาดคิด เพราะต้นไม้ดังกล่าวตามความเชื่อของคนโบราณคือ

สัญลักษณ์ความเคืองแค้นของเทพชื้อโฮยวที่มีต่อหวงตี้ ปฐมบรรพบุรุษของชาวจีน นอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นถึงแนวคิดการกลับคืนสู่ธรรมชาติของชาวจีน

นอกจากภาพลักษณ์ธรรมชาติที่แสดงออกถึงการท้าทายอำนาจผู้ปกครองข้างต้น “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ยังมีเรื่องเล่าของการท้าทายอำนาจผู้ปกครอง และทำให้ตายแล้วไปเกิดใหม่เป็นต้นไม้ คือ เรื่องเล่าที่มาของต้นเซียงซือ (相思树) กล่าวถึงชายหนุ่มนาม “หันผิง” (韩萍) มีภรรยาหน้าตางดงามทำให้กษัตริย์แคว้นซ่งนามว่า “ซ่งคังหวาง” (宋康王) คิดจะช่วงชิงภรรยาของเขามาเป็นนางสนม จึงได้จับหันผิงมากักขัง หันผิงฆ่าตัวตายในคุก ภรรยาทราบข่าวจึงฆ่าตัวตายตาม ก่อนตายภรรยาหันผิงได้เขียนพินัยกรรมว่าให้ผิงนางรวมกับสามี แต่กษัตริย์แคว้นซ่งไม่ยอม กลับฝังพวกเขาไว้คนละหลุม ปรากฏว่าไม่นานนักชาวบ้านก็เห็นต้นไม้ต้นหนึ่งงอกบนหลุมศพทั้งสองแล้วโน้มกิ่งก้านหากัน เหมือนงอกมาจากรากเดียวกัน จากนั้นจะมีนกเป็ดน้ำคู่หนึ่งมาพักอาศัยใต้ไม้นี้ดังกล่าว” (Wang & Du, 2012, p. 119) ชาวซ่งจึงเรียกชื่อต้นไม้ที่ว่า “ต้นเซียงซือ” (Jing, 2011) การตายแล้วไปเกิดใหม่ของสามีภรรยาครั้งนี้ สะท้อนให้เห็นจิตสำนึกที่ต่อต้านผู้มีอำนาจเหนือกว่า แม้ว่าพวกเขาจะพ่ายแพ้ต่ออำนาจผู้ปกครองขณะยังเป็นมนุษย์ แต่ในที่สุดก็สามารถอยู่ร่วมกันหลังจากไปเกิดใหม่เป็นต้นไม้หรือสัตว์

ธรรมชาติกับชีวิตที่เป็นอมตะ

การหลอมรวมร่างกับพืชหรือสัตว์ตามธรรมชาติของเทพต่าง ๆ หรือมนุษย์ในหนังสือ “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ยังบ่งบอกนัยของความปรารถนายากมีชีวิตที่เป็นอมตะของชาวจีน ไม่ว่าจะเป็นการให้กำเนิดลูกหลานว่านเครือสืบต่อไปเรื่อย ๆ ดังเนื้อเรื่องในช่วง “คัมภีร์ไกลโพ้นตอนเหนือ” 《大荒北经》 ดังนี้

“มีอีกแคว้นชื่อว่า “เหมามิน” (毛民国) ใช้คำว่า “อี” (依) บริโภคข้าวฟ่างเหลือง (黄米) สามารถฝึกสัตว์ได้ 4 ชนิด “ต่ายหวี” (大禹) ให้กำเนิด “จวินกั๋ว” (均国) จวินกั๋วให้กำเนิด “อ้อ๋าย” (役采) “อ้อ๋าย” ให้กำเนิด “ซิ่วเจี๋ย” (修軫) ซิ่วเจี๋ยสังหาร “ซั่วเหริน” (绰人) ”

(Xu, 2013, p. 494)

ขณะที่เนื้อเรื่องเกี่ยวกับคนในแคว้นเซวียนเยหวิียน (轩辕国) แสดงให้เห็นถึงการมีชีวิตยืนยาวของผู้คน ดังนี้

“ทางด้านเหนือของแคว้นหนวี่จื่อ (女子国) ใกล้กับภูเขาลอย (穷山) มีดินแดนแห่งหนึ่งเรียกว่า “แคว้นเซวียนเยหวิ้น” ประชากรของที่นี่คนที่ไม่อายุยืนจะอยู่ได้ถึง 800 ปี ผู้คนแคว้นนี้มีร่างเป็นงู ศีรษะเป็นมนุษย์หางงูยาวพันเหนือศีรษะ” (Xu, 2013, p. 49)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความปรารถนาอยากมีชีวิตยืนยาวของมนุษย์บุพกาล จึงได้นำลักษณะพิเศษของสัตว์บางอย่าง เช่น งู มาหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับร่างกายมนุษย์ เนื่องจากการสังเกตเห็นงูลอกคราบตามธรรมชาติ แล้วไม่ตาย เหมือนมีชีวิตเป็นอมตะ ทำให้เข้าใจว่ามีความสามารถพิเศษเหนือคนทั่วไป จึงได้จินตนาการคนร่างที่มีชีวิตยืนยาว และยังมีเรื่องเล่าเกี่ยวกับบรรพบุรุษของชาวจีนคือ “หวงตี้” (黄帝) ว่าถือกำเนิดมาในแคว้นนี้ ยังเป็นการตอกย้ำแนวคิดชีวิตที่เป็นอมตะที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ แนวคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อมาในสมัยหลัง เมื่อชาวจีนโดยเฉพาะผู้มีอำนาจในการปกครองหรือชนชั้นสูงเช่น จักรพรรดิฉินซี พระนางซูสีไทเฮา พยายามแสวงหาอายุวัฒนะ เพื่อจะได้กินแล้วมีอายุยืนยาว หรือเทพนิยายเกี่ยวกับวันให้พระจันทร์ที่กล่าวถึงฉางเอ๋อ (嫦娥) นางฟ้าที่แอบกินยาอายุวัฒนะของสามี และเหาะขึ้นไปบนสวรรค์ ใช้ชีวิตอยู่บนดวงจันทร์

สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับจิตสำนึกเชิงนิเวศที่ปรากฏในวรรณกรรมจีนโบราณเรื่อง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ด้วยกรอบแนวคิดวรรณกรรมเชิงนิเวศร่วมกับหลักปรัชญาจีนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติพบว่า จิตสำนึกเชิงนิเวศที่สำคัญซึ่งสะท้อนผ่านงานประพันธ์เรื่องนี้ได้แก่ แนวคิดที่ให้ความสำคัญต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะพื้นที่ภูเขาอันกวีชาวจีนหลายท่านได้ศึกษาวิจัยอย่างละเอียดและได้ข้อสรุปว่า “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นหนังสือเกี่ยวกับภูมิศาสตร์เล่มแรก ๆ ในประวัติศาสตร์จีน เพราะบรรยายสภาพที่ตั้งของภูเขาหรือเทือกเขาหลายแห่งตรงตามสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์จีนในปัจจุบัน อีกทั้งการบอกเล่าถึงแหล่งกำเนิดสรรพชีวิตและความอุดมสมบูรณ์ของพรรณพืชและสัตว์นานาชนิดตามภูเขาหลายลูก บรรยายสรรพคุณพันธุ์ไม้หรือสมุนไพรในธรรมชาติแสดงให้เห็นถึงการตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตามหลักคิดของจิตสำนึกเชิงนิเวศที่มุ่งให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เมื่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติมีความสัมพันธ์แนบแน่นกับวิถีความเป็นอยู่ของมนุษย์ เราย่อมต้องให้ความสำคัญเคารพยำเกรง “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” จึงได้บรรยาย

ภาพลักษณ์เทพประจำเขาพร้อมวิธีเช่นไหว้อย่างละเอียด สะท้อนหลักคิดว่าชาวจีนสมัยโบราณมองว่าสรรพสิ่งในโลกนี้มีจิตวิญญาณอันควรแก่การเคารพ เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างสันติสุข อันเป็นปรัชญาแนวคิดสากลของมนุษย์ในอดีตแนวคิดดังกล่าวยังสะท้อนจากการบรรยายพฤติกรรมเยี่ยงมนุษย์ของธรรมชาติใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เช่น แม่พระอาทิตย์และแม่พระจันทร์อาบน้ำให้ลูกก่อนไปปฏิบัติหน้าที่ แสดงให้เห็นจินตนาการของมนุษย์ที่มองว่าธรรมชาติมีวิถีชีวิตไม่ต่างจากมนุษย์ จึงควรอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และสอดคล้องกับแนวคิดวรรณกรรมเชิงนิเวศที่ต่อต้านแนวคิดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง เนื่องจากมองว่าวิถีธรรมชาติก็ไม่ต่างจากมนุษย์

แนวคิดความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่สะท้อนจิตสำนึกเชิงนิเวศใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” เป็นต้นกำเนิดแนวคิด “ฟ้าคนรวมกันเป็นหนึ่ง” ของจีน และยังแฝงจิตสำนึกของการบูชาสัตว์ประจำเผ่าหรือโทเท็ม ไม่ว่าจะเป็นการบูชาเทพธำรงนก การเคารพเทพธำรง การเคารพบูชา “มังกร” สัตว์สัญลักษณ์สำคัญที่ปรากฏร่องรอยในตำนานเรื่องเล่าหลายเรื่องของจีน เห็นได้ว่าสัตว์เทพเหล่านี้ปรากฏรูปลักษณะที่ผสมผสานระหว่างมนุษย์กับสัตว์จริงในธรรมชาติในวรรณกรรมเรื่องนี้ สะท้อนจิตสำนึกมนุษย์ที่ปรารถนาจะเลียนแบบธรรมชาติของสัตว์ และความสมานฉันท์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ที่แฝงอยู่ในร่างเดียวกัน อีกทั้งการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพชีวิตในธรรมชาติที่มนุษย์อาจตายแล้วไปเกิดเป็นพืชหรือสัตว์ชนิดใดก็ได้ สภาพการตายแล้วกำเนิดใหม่เป็นสรรพสิ่งในธรรมชาติยังส่งอิทธิพลต่อวรรณกรรมจีนยุคหลัง เมื่อตัวละครเอกในวรรณกรรมจีนมีอดีตชาติเป็นต้นไม้ ก้อนหิน หรือสัตว์บางชนิดก่อนเวียนว่ายตายเกิดมาเป็นมนุษย์ในภพใหม่

นอกจากจิตสำนึกเชิงนิเวศที่เน้นการอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์ หรือการหลอมรวมเป็นหนึ่งตามหลักคิดของปรัชญาจีนที่ปรากฏใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” แล้ว แนวคิดการเอาชนะธรรมชาติหรือต่อต้านธรรมชาติของมนุษย์โดยเฉพาะสภาพอุทกภัยที่จีนประสบมาตั้งแต่อดีตกาล และเป็นภัยธรรมชาติสำคัญที่จีนยังคงเผชิญมาถึงปัจจุบันยังเป็นอีกภาพสะท้อนที่สำคัญที่ทำให้เห็นว่ามนุษย์มีความคิดในการเอาชนะธรรมชาติมาแต่อดีตเป็นจิตสำนึกเชิงนิเวศอีกประการที่พบใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” แต่ภาพการทำลายอำนาจธรรมชาติของวีรบุรุษชาวจีนในวรรณกรรมดังกล่าว นำเสนอในสภาพของการทำลายอำนาจศูนย์กลาง เวกเช่นการขโมยดินของจักรพรรดิมาอุดมลงน้ำของ “กุ่น” หรือการออกรบกับ “หวงตี้” ของ “ซือโฮว” และพบจุดจบด้วยความพ่ายแพ้ ถูก “หวงตี้” ลงโทษตัดศีรษะตายไปเกิดเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง และภาพลักษณ์ธรรมชาติที่ได้รับการพรรณนาในฉากดังกล่าวก็เป็นภาพที่น่าหวาดกลัว แสดงถึงผลลัพธ์ของการทำลายธรรมชาติผู้เป็นใหญ่

ที่เสมือนการทำทายอำนาจผู้ปกครอง จนพบโศกนาฏกรรมในท้ายสุด มโนทัศน์ในการเอาชนะธรรมชาติของมนุษย์ยังแสดงให้เห็นผ่านการหลอมรวมเป็นร่างเดียวกับสัตว์เพื่อยกย่องชีวิตอมตะ เพราะสัตว์บางชนิดลอกคราบตามธรรมชาติแล้วไม่ตาย เช่น งู แนวคิดดังกล่าวสืบเนื่องมาในภายหลังด้วยการแสวงหาอายุวัฒนะของจักรพรรดิจิน หรือเทพนิยายบางเรื่องที่เล่าถึงการกินยาอายุวัฒนะแล้วอายุยืน

การศึกษาแนวคิดจิตสำนึกเชิงนิเวศใน “คัมภีร์ขุนเขาและทะเล” ล้วนเป็นการมุ่งเน้นไปที่บทบาทของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของงานประพันธ์ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่ไม่ได้ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางตามแนวทางศึกษาวรรณกรรมเชิงนิเวศ นอกจากนั้นแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในตัวบทที่ถ่ายทอดออกมายังสอดคล้องกับหลักปรัชญาจีนที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ ที่เห็นว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียว มีวงจรวัฏจักรที่หมุนเวียนอยู่ตลอดเวลา พฤติกรรมของสรรพสิ่งในธรรมชาติไม่ต่างจากมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์กับธรรมชาติจึงควรอยู่ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

References

- Branch, M. P. (2018, September 20). *Defining ecocritical theory and practise*. http://www.asle.org/wp-content/uploads/ASLE_Primer_DefiningEcocrit.pdf
- Cokinos, C. (2018, September 27). *What is ecocritism*. http://www.asle.org/wp-content/uploads/ASLE_Primer_DefiningEcocrit.pdf
- Fan, Y. L. (2015). The image and cultural implication of human bird God in the The Classic of the Great Wilderness. *Lantai Shijie*, 2015(3), 45-46. [in Chinese]
- Fan, Y. Y. (2017). The images of gods and beats in “The Classic of Mountains and Seas”. *Journal of Changchun Education Institute*, 33(9), 12-17. [in Chinese]
- Jia, L. X. (2018). Mythological factors in Tang Chuanqi: From The Classic of the Great Wilderness to Tang Chuanqi. *Literature Study*, 2018(6), 20-24. [in Chinese]

- Jing, W. X. (2011). *The Classic of Great Wildness and the primitive religious beliefs* [Unpublishes Master's Thesis]. Sichuan Normal University. [in Chinese]
- Liu, Q. H. (2012). *Ecological literature*. The University of Renmin Press. [in Chinese]
- Meng, P. Y. (2004). *Man and nature; The ecological view of Chinese philosophy*. The University of Renmin Press. [in Chinese]
- Newman, L. (2018, September 29). *Marxism and ecocriticism*. https://www.academia.edu/4234056/Marxism_and_ecocritism
- Sangkanpanthanonth, T. (2013). *Ecocritism in Thai literature*. Nakhon Press. [in Thai]
- Wang, B., & Du, Y. (2012). A preliminary study of the original religious belief of The Classic of the Shan Hai Jing. *Journal of Dalian Maritime University*, 11(4), 118-121. [in Chinese]
- Wang, S. D. (2008). *Ecological consciousness and contemporary Chinese literature*. Chinese Academy of Social Sciences Press. [in Chinese]
- Xu, J. L. (2014). *The ecological criticism from the perspective of Shan Hai Jing Research* [Unpublishes Master's Thesis]. Chongqing University. [in Chinese]
- Xu, K. (2013). *Shan Hai Jing*. Xi'an. Normal University Press. [in Chinese]